

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שכח והוציא לולב לרשות הרבים

(מ"א ב') (המשך משנה): רבי יוסי אומר: יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת, ושכח והוציא את הלולב לרשות הרבים, פטור, מפני שהוציאו ברשות.¹

(מ"ב א') אמר אביי: לא שנו (דפטור) אלא שלא יצא בו;² אבל יצא בו, חייב.³

(ומקשה) הא מדאגביה נפק ביה?

(ומתרץ) אמר אביי: כשהפכו (ראש הלולב למטה, ואמרינן לקמן אין יוצאין בהן אלא דרך גדילתן).

רבא אמר: אפילו תימא שלא הפכו, הכא במאי עסקינן, כגון שהוציאו בכלי.

(ומקשה) והא רבא הוא דאמר לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה?

(ומתרץ) הני מילי דרך כבוד (כגון שכורך ידיו בסודר). אבל דרך בזיון (כגון בקערה), לא.

שיטות הראשונים

עבר עבירה מתוך טירדה של מצוה: פסק הרמב"ם כרבי יוסי, וכתב, "המוציא את הלולב ביום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת כדי לצאת בו, והעבירו ארבע אמות ברשות הרבים בשוגג - פטור מחטאת, שהרי ברשות הוציא."⁴

מתי מברך על הלולב: כתב הרא"ש צריך לדקדק מתי יברך אדם על הלולב.⁵ וטוב שיברך משיתחיל ליטול הלולב, קודם שיטול האתרוג, דהיינו עובר לעשייתן שמעכבין זה את זה. אי נמי יהפוך אחד מהם עד שיברך, כדאמרינן הכא (מ"ה ב') שאינו יוצא אלא כדרך גדילתן. אי נמי יכוין שלא לצאת עד אחר הברכה.⁶ אי נמי משום דלא נגמר מצות הלולב עד אחר הנענוע.⁷ ומהרמב"ם נראה שיברך קודם שיטול הלולב בידו.⁸ והשו"ע כתב שיברך קודם שיטול האתרוג, או יהפוך

¹ ברשות מצוה, שהיה טרוד במצוה ומחשב ועסוק וממהר לעשותה, ומתוך כך טעה ושכח שהוא שבת, וקסבר רבי יוסי, טעה בדבר מצוה, ושגג בדבר כרת, פטור מקרבן. רש"י.

² שלא יצא ידי חובת נטילה קודם שהוציאו, דהשתא טרוד במצוה וטעה בדבר מצוה. רש"י.

³ דתו לא טעה בדבר מצוה הוא, ולא טרוד מהשתא במצוה לעשותה. רש"י.

⁴ מקורות: רמב"ם (הל' שגגות ב'), וראה עוד בעניין זה, בפסחים ע"א ב' ואילך, במשנת 'פסח ששחטו שלא לשמו בשבת', ובדברי הגמרא, ועיי"ש מה שכתבתי בהרחבה ב"נתיבי הלכה".

⁵ אם יברך אחר שנטלו בידו, הא אמרינן הכא מדאגביה נפק ביה, ובעינן שיהא מברך על כל המצות עובר לעשייתן! רא"ש.

⁶ אע"ג דאמרינן בראש השנה (כ"ה ב') דמצוות אינן צריכות כוונה, הנ"מ בסתם; אבל במכוין שלא לצאת, לא נפיק בעל כרחיה. רא"ש.

⁷ ועוד כדקאמר (מ"א ב') אדם יוצא מביתו ולולבו בידו, קורא שמע ומתפלל ולולבו בידו. אע"פ שכל אלו הדברים אינן מעכבין, מכל מקום הואיל ויש בהם מצוה מן המובחר, חשוב כעובר לעשייתן. רא"ש. וכעין זה כתב הר"ן דאע"ג דמדאגביה נפק ביה, מ"מ עדיין יש כאן שיווי מצוה שצריך לנענוע, הילכך שפיר מיקרי עובר לעשייתן. שלא בא למעט אלא שאין גומרין את המצוה כולה קודם שיברך עליה. וכן כתב ראב"ה.

⁸ זה לשון הרמב"ם: "מצוה מן המבחר לאגד לולב והדס וערבה ולעשות שלשתן אגדה אחת. וכשהוא נוטלן לצאת בהן - מברך תחלה על נטילת לולב, הואיל וכלן סמוכין לו, ואחר כך נוטל האגדה הזאת בימינו ואתרוג בשמאלו, ונוטלן דרך גדילתן, שיהיו עקריהן למטה לארץ וראשיהן למעלה לאויר." והרא"ש כתב דלא מסתברא, דהיאך יברך עליו בעוד שהוא מונח בכלי, הא אמרינן בפרק הקומץ רבה (מנחות ל"ה ב') תפילין מאימתי מברך עליהם? משעת הנחה עד שעת קשירה. דכל זמן דאין המצוות מזומנות בידו

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

האתרוג עד שיברך?

כמה פעמים ביום מברך על לולב: כתב המאירי, ולענין הברכה, אין המנהג לברך אלא פעם אחת ביום, ובשעת ההלל. אלא שיש מצריכים לברך כל שעה שהוא בא ליטלו.¹⁰ אלא שבזמנים הללו אין נוהגים בו כן. והכל בו כתב שאין מברכין עליו רק פעם אחת ביום. וכן פסק הרמ"א.¹¹

לקיחה על ידי דבר אחר דרך כבוד: לדעת תוספות, האיסור בלקיחה על ידי דבר אחר, הוא משום חציצה.¹² ודעת ריטב"א ור"ן, דאנן לית לן קרא לפסול חציצה בלולב. ומאי דחיישינן ביה, היינו משום דלא הוי לקיחה תמה. וכשהוא לנאותו, או שהוא טפל לידו, שפיר דמי.¹³ והשו"ע פסק כתוספות. והרמ"א כתב שנהגו להחמיר להסיר תפילין וטבעת מידם, אבל מדינא אין לחוש, והוא כדעת הר"ן.¹⁴

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות לולב, סימן תרנא)

- ה. יברך על נטילת לולב, ושהחנינו, קדם שיטל האתרוג, כדי שיברך עובר לעשייתו; או יהפך האתרוג עד שיברך. הגה: ויברך מעמד (מהרי"ל וכל בו). ולא יברך רק פעם אחת ביום, אף על פי שנוטלו כמה פעמים (מהרי"ו).
- ז. אם עשה בית יד ונתן בו הלולב ונטלו, שפיר דמי, דלקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה, ובלבד שיהא דרך כבוד; אבל אם אינו דרך כבוד, כגון שנתן הלולב בכלי, ונטלו, לא יצא; ואם כרך עליו סודר, ונטלו או שכרך על ידו, ונטלו, יש אומרים דלא יצא. הגה: ונהגו להחמיר להסיר התפילין (מהרי"ל) וטבעות מידם, אבל מדינא אין לחוש הואיל ואין כל היד מכסה בהן (אגדה פ' מקום שנהגו).

לעשותו, לא מסתבר שיברך.

9. או"ח תרנא.ה. וכתב המשנ"ב (ס"ק כה) בשם הב"י עוד עצה, שיכון שלא לצאת במצוה עד שייטול כולם ביזו. ועיין בביאור הגר"א שכתב, דזה העצה (שיהפוך האתרוג) היא היותר מובחרת שבכולן. מקורות: רמב"ם (הל' לולב ז, ו). רא"ש (ס"ל ג). ר"ן (כ ב ברי"ף, ד"ה ומדפרכינן). ראב"ה (ח"ב, הל' לולב, ס"י תרצג).
10. על דרך מה שהיה מנהגם שהיו הולכים כל היום ולולבם בידם. וכל שהניחו לקרוא בתורה או לישא את כפיו וחזר ונטלו, חוזר ומברך עליו כל זמן שהוא נוטלו. מאירי.
11. או"ח תרנא.ה. והביא הגר"א (ס"ק יז) ראייה מרבי יוסי שאמר שאם הוציאו לרה"ר פטור, שטרוד במצוה, ואמר אביי, לא שנו שפטור אלא שלא יצא בו, אבל יצא בו חייב. ומקשה הא מדאגבהיה נפק ביה! ורצה לומר, דאז אין בו מצוה בנטילתו, ולפיכך חייב על הוצאתו. ומוכח שרק בנטילה ראשונה יש מצוה. ועיי"ש. מקורות: כלבו (ס"י עב, ד"ה והמקבל). מאירי (מ"א ב', ד"ה וזמן מיהא).
12. וכשהלולב יוצא לגמרי חוץ לבית יד, והוא אוחז בבית יד, לא הוי חציצה. דהוי כמו באזוב דמספקו בכוש ואוחז את הכוש. אלא שצריך שיהיה דרך כבוד. אבל כשהלולב תוך כלי או כריכה, והוא אוחז בכריכה או בכלי, שפיר הוי חציצה. אלא שאם לנאותו, לא הוי חציצה.
13. ומסקינן דכל לנאותו בטל לגבי לולב, והרי הוא כאילו נוטל בו ממש. וכל שהוא טפל לידו, בטל לגבי ידו, והרי הוא כאילו נוגע ממש ידו בלולב. לאפוקי כל שאינו לנאותו ולא טפל לידו, כגון שכרך הסודר על הלולב, או שנטלו בכלי שאינו דרך כבוד, דמפסיל משום דלא הויא לקיחה תמה, והויא כחציצה. אבל לאו משום חציצה ממש אתינא עלה, דלא פסלינן משום חציצה אלא היכא דאיכא קרא, כטבילה (סוכה ו' א') דכתיב ביה ורחץ בשרו במים, שלא יהא דבר חוצץ, וכתפילין (מנחות ל"ז ב') דכתיב בהו לך לאות ולא לאחרים לאות.
14. או"ח תרנא.ז. על פי ביאור הגר"א (ס"ק יח-כב). וכן כתב המשנ"ב (ס"ק לו, על מה שכתב הרמ"א שמדינא אין לחוש להסיר התפילין והטבעות), בשם הגר"א ואחרונים, דאף מדינא יש הקפדה על זה משום חציצה, אף שאין כל היד מכוסה בהן. ועל כן, אם נטל בעוד שלא הסיר התפילין מן ידיו, או הטבעות, יחזור ויטלנו בלא ברכה (ועיי"ש שעה"צ ס"ק מד). מקורות: תוספות (ל"ז א', ד"ה דבעינא). ר"ן (יח א ברי"ף, ד"ה לא לינקוט). ריטב"א (ל"ז א, ד"ה רבא).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

החזרת המינים למים בשבת

(מ"ב א') **משנה:** מקבלת אשה מיד בנה ומיד בעלה (את לולביהן, ולא אמרינן קמטלטלא מידי דלא חזי), ומחזירתו למים בשבת (שלא יכמוש). רבי יהודה אומר: בשבת מחזירין.⁴⁵ ביום טוב מוסיפין. ובמועד מחליפין (מצוה להחליף מים).

פשיטא! מהו דתימא הואיל ואשה לאו בת חיובא היא, אימא לא תקבל. קא משמע לן.⁴⁶

שיטות הראשונים

החזרת והוספת מים ללולב בשבת: רש"י ביאר, בשבת מחזירין, אבל לא מוסיפין מים, כל שכן שאין מחליפין המים לשפוך את אלו ולתת אחרים צונן מהני, דטרח לתקוני מנא. **רבינו חננאל** כתב שאין מוסיפין מים בשבת, משום דנראה כמשקה זרעים בשבת. **והרשב"א** התיר להשקות ירקות התלושין בשבת, כיון שראויות לאכילה ביומן.⁴⁷ וכן פסק **השו"ע**. **והרמ"א** כתב שמותר להעמיד ענפי אילנות במים, והפנה להלכות לולב.⁴⁸

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות לולב, סימן תרנד)

א. מקבלת אשה הלולב מיד בנה או מיד בעלה ומחזירתו למים ותוסיף עליו מים אם צריה, אבל לא תחליף המים; ובחל המועד, מצוה להחליפם כדי שישאר לח והדור. **הגה:** ונהגין לקח כל יום חל המועד ערבה חדשה ולקשרה בלולב, והוא הדור מצוה.

(או"ח, הלכות שבת, סימן שכא)

יא. מתיר להשקות את התלוש, כדי שלא יכמש.

(או"ח, הלכות שבת, סימן שלו)

יא. השורה חטים ושעורים וכיוצא בהם במים, הרי זה תולדת זורע וחיב בכל שהוא. **הגה:** ומתיר להעמיד ענפי אילנות במים בשבת, ובלבד שלא יהיו בהם פרחים ושושנים שהם נפתחים מלחוחית המים (מהר"ל). ועין לקמן סימן תרנד.

⁴⁵ שהרי מכאן נטלום היום. אבל לא מוסיפין מים, כל שכן שאין מחליפין המים לשפוך את אלו ולתת אחרים צונן מהני, דטרח לתקוני מנא. רש"י.

⁴⁶ כיון דראוי לנטילת אנשים, תורת כלי עליו, ומותר בטלטול לכל. רש"י.

⁴⁷ ואין מביאין ראיה מלולב, שאינו ראוי לטלטלו בשבת. אלא כדי שלא לכמוש, התירו לטלטלו להחזירו בשבת. דמן הדין היה שלא יטלטלהו כלל, ואפילו ביו"ט. ולאחר שהניחו על גבי קרקע לאחר מצותו, אסור לטלטלו, וכדאיתא התם בירושלמי. אלא משום הידור מצוה, התירו לטלטלו וחזרתו בשבת, ולהוסיף ביו"ט. אבל ירקות הראויות לאכילה ביומן, נראה לי שמותר להשקותן, כדרך שמותר לטלטלן. רשב"א.

⁴⁸ או"ח שכא, יא (שו"ע). או"ח שלו, יא (רמ"א). וראה ביאור הגר"א (שכא, ס"ק יד). וכתב על פיו המשנ"ב (שלו, ס"ק נד) דשם (סי' תרנדא), מבואר דאינו מותר בשבת כי אם להחזיר במים שעמדו בו מכבר בערב שבת, ולא להוסיף עוד מים צוננים, וכל שכן שלא להחליף המים לגמרי. ויש אחרונים (פמ"ג ושו"ע הרב) שסוברין דמדסתם המחבר, משמע דאפילו לכתחלה מותר להעמידם בכד שיש בו מים מזומנים מערב שבת. ולא אסרו אלא להוסיף עתה מים, משום טרחא יתירה. ודע, דביש בהן פרחים שנפתחים מחמת המים, אסור לכולי עלמא אף להחזיר במים שעמדו בהם מכבר. מקורות: רשב"א (שו"ת ח"ד, סי' עג).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

ממתי קטן חייב בלולב

(מ"ב א') (המשך משנה): קטן היודע לנענע, חייב בלולב.

תנו רבנן: קטן היודע לנענע, חייב בלולב. להתעטף, חייב בציצית. לשמור תפילין, אביו לוקח לו תפילין. יודע לדבר, אביו לומדו תורה וקריאת שמע.

(ומבאר) תורה מאי היא? "תורה צוה לנו משה מורה קהלת יעקב".¹⁹

קריאת שמע מאי היא? פסוק ראשון.

(המשך הברייתא): היודע לשמור גופו (מטומאת מגע ומשא ואהל), אוכלין על גופו טהרות.²⁰ לשמור את ידיו, אוכלין על ידיו טהרות (שנגעו ידיו בהם). היודע לישאל,²¹ ברשות היחיד, ספיקו טמא. ברשות הרבים, ספיקו טהור.

היודע לפרוס כפיו, חולקין לו תרומה בבית הגרנות.

(מ"ב ב') היודע לשחוט,²² אוכלין משחיטתו.

אמר רב הונא: והוא שגדול עומד על גביו (וראה שלא שהה, ולא דרס).

יכול לאכול כזית דגן, מרחיקין מצואתו וממימי רגליו ארבע אמות.²³

אמר רב חסדא: והוא שיכול לאוכלו בכדי אכילת פרס (=חצי ככר, לבינוני).²⁴ ובגדול, אע"פ שאינו יכול לאכול בכדי אכילת פרס.

יכול לאכול כזית צלי, שוחטין עליו את הפסח, שנאמר²⁵ "אִישׁ לְפִי אֶכְלוּ (תִּכְסּוּ עַל הַשֶּׁה)" (תכוסו, היינו הראוי לאכילה). רבי יהודה אומר: עד שיכול לברר אכילה. כיצד? נותנין לו צרור וזורקו, אגוז ונוטלו.

¹⁹ דברים, פר' וזאת הברכה, לגד.

²⁰ אם נגע גופו בטהרות אין חוששין להם. אבל לא על ידיו, אם נגע בידיו בטהרות חוששין להם. שיש יודע לשמור גופו ואין יודע לשמור ידיו מתורת סתם ידים שגזרו עליהם להיות שניות, אלא אם כן יודע לשומרם. אבל היודע לשמור את ידיו משנטלם, אינו נוגע בשום דבר ספק או בספק המטמא את הידים. ואם לא נזהר ובא ליגע בטהרות נוטל ידיו. רש"י.

²¹ שאם שואלין אותו: נגעת בטומאה זו? יודע להשיב: הן או לאו, או איני יודע. רש"י.

²² לאמן ידיו לשחיטה, אע"פ שאינו בקי בהלכות שחיטה. רש"י.

²³ משאכל כזית מאלו, בכל ענין אכילה, שצואת מינים הללו מסרחת. רש"י.

²⁴ אבל אם צריך זה הקטן לשהות יותר מכאן, הרי הוא כאוכל עכשיו חצי זית ולמחר חצי זית, שכן הלכה למשה מסיני שאין אכילה מצטרפת לשהייה ארוכה מזו. רש"י.

²⁵ שמות, פר' בא, יבד.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

שיטות הראשונים

קטן היודע לנענע: כתבו ראשונים בשם הירושלמי לא סוף דבר לנענע, אלא מוליך ומביא מעלה ומוריד כשורה, ומנענע. וכן פסק השו"ע.²⁶

הוא שיכול לאוכלו בכדי אכילת פרס: ושיעור פרס, לרש"י ארבע ביצים. ולרמב"ם שלוש ביצים. והשו"ע הביא שתי הדעות.²⁷

יכול לאכול כזית דגן, מרחיקין מצואתו וממימי רגליו: רש"י ור"ן כתבו, שמשאכל כזית דגן, בכל עניין אכילה, מרחיקין מצואתו.²⁸ והשו"ע כתב שאם אחר כיוצא בו יכול לאכול, מרחיקין מצואתו.²⁹

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות לולב, סימן תרנז)

א. קטן היודע לנענע לולב כדיונו, אָביו חַיב לְקַנּוֹת לוֹ לִלְבָב כְּדִי לְחַנְּכוֹ בְּמַצּוֹת.

(או"ח, הלכות קריאת שמע, סימן פא)

א. קטן שהגיע לכלל שאחר כיוצא בו יכול לאכול כזית דגן, בכדי שיכול גדול לאכול אכילת פרס, מרחיקין מצואתו או ממימי רגליו.

הדרן עלך לולב הגזול

²⁶ או"ח תרנז, א. מקורות: מרדכי (ס' תשסג). הרוקח (הל' סוכות ס' רכ). ראבי"ה (ח"ב, הל' לולב ס' תרפג, ד"ה ירושלמי).

²⁷ שתי הדעות הובאו בלי הכרעה בשו"ע או"ח שסחג; תריב, ד. ואילו בס' תטז, סתם כהרמב"ם, ובס' תריחז, סתם כרש"י. וראה מש"כ בהרחבה רבה ב"נתיבי הלכה" עירובין, פ"ב ב'.

²⁸ הב"י הביא דברי רש"י, וכתב שנראה מדבריו, שאם קטן זה לא אכל עדיין כזית דגן אין מרחיקין מצואתו ואפילו הוא בן כמה שנים. ונראה עוד מדבריו לכאורה, שאף על פי שאכל כזית דגן, אם עברו ימים רבים עד שאי אפשר לומר שצואה זו היא מאותו דגן שאכל, אין מרחיקין ממנו. אבל אין נראה כן מדברי הפוסקים, אלא מכיון שהגיע לשיכול לאכול כזית דגן בכדי אכילת פרס, אע"פ שעדיין לא אכל דגן כלל מעולם מרחיקין מצואתו ומי רגליו. שכל שהגיע לכלל זה, צואתו מסרחת.

²⁹ או"ח פא, א. וכתב המשנ"ב (ס"ק ב), שאם הקטן חלש מטבעו, ואינו יכול לאכול כזית בכדי אכילת פרס, אין צריך להרחיק מצואתו, אפילו הוא בן ג' וד' שנים. אבל אם יכול היה לאכול, אפילו נחלש אח"כ, או שמעולם לא אכל אבל מטבעו יכול לאכול, מרחיקין מצואתו. ויש מקילין בקטן שלא אכל דגן ימים רבים. אך לכתחילה יש להחמיר. ובדיעבד, אם התפלל כנגדו, אין צריך לחזור, ויכול לסמוך על המקילים. מקורות: ר"ן (כ ב ברי"ף, ד"ה ואם יכול).